

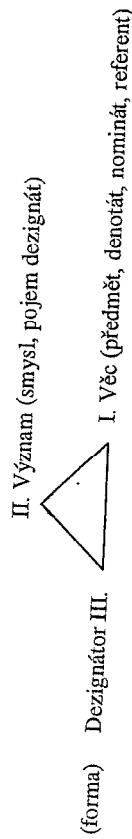
konvergenci, jednotný jazyk jako integrující prvek. (Snahu posílit ve všech oblastech Japonska standardní jazyk jako integrující sílu jednotného národa lze uvést jako příklad).

Zeměpisné neboli horizontální členění jazyka je pozůstatkem historických rozdílů mezi jednotlivými oblastmi. Nové vertikální členění na funkční styly (neboli členění na sociální nářečí) vzniká teprve s rozvojem ekonomiky a kultury ve středověku a počátkem novověku. Národní jazyk mívá obvykle kodifikovanou celonárodní formu (u nás je to spisovná čeština, v Japonsku standardní japonština apod.).

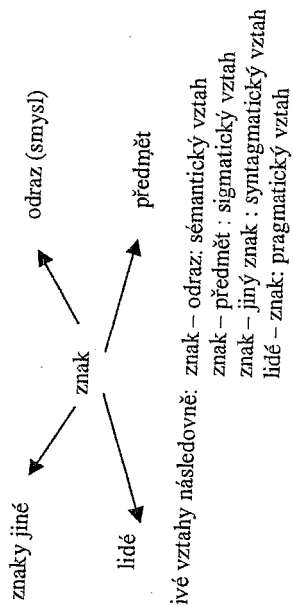
Každý stát má vypracovanou určitou jazykovou politiku, což je poměr společnosti k jednotlivým vrstvám jazyka nebo k jednotlivým jazykům tam, kde se jedná o mezinárodní stát. U nás se jazyková politika zaměřuje na odstranění zastaralých knižních výrazů, na zjednodušení pravopisu a na kodifikaci výslovnosti. V Japonsku je to snaha o maximální rozšíření standardní japonštiny, o správné psaní znaků, o správné používání znaků.

Jazykový znak je součástí vědy sémiotiky (sémiologie), která se zabývá teorií znaku vůbec. Základy této vědy položili řečtí filozofové ve 3.-1. stol.př.n.l. a tato věda byla s menšími či většími přestávkami rozpracována během celých staletí. Za jednotku se považuje znak, který je stanoven vztahem mezi signifikantem (deznigátorem) a signifikátem (deznigátém). Největšího rozpracování se teorie znaku dostalo v pracích filozofa G.Fregeho (1848-1925) a lingvistů C.K.Ogdena a I.A.Richardse (The Meaning of Meaning) a G.Klause (Sfľa slova).

C.K.Ogden a I.A.Richards navrhl pro tuto teorii model známého sémiotického trojúhelníku:

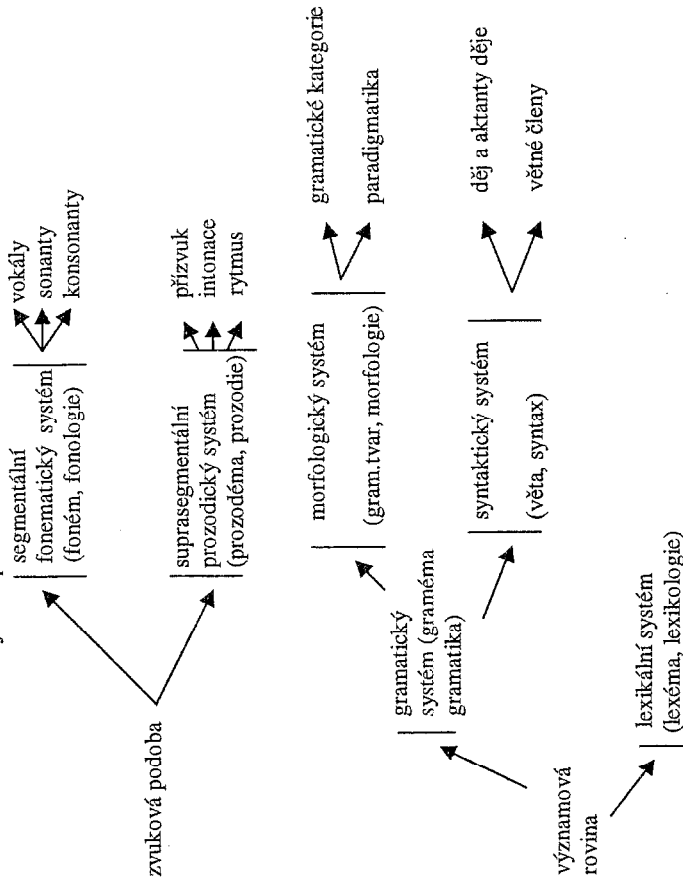

kdežto G.Klaus navrhl jiný sémiotický model:

Teorie znaku aplikovaná na jazyk bere do úvahy komplexní vztah jazyka jako soustavy znaků k mimojazykové skutečnosti, také vztah jazyka a myšlení, vztahy uvnitř jazyka i vztah společnosti a jazyka.

Jazykový systém lze kromě základního členění na složku zvukovou a významovou ještě dále rozdělit: a to následujícím způsobem:

Toto rozdělení platí obecně a obvykle se lze podle něj orientovat i v japonských gramatikách. I když na druhou stranu je třeba počítat s tím, že někteří lingvisté tvoří své naprosto odlišné pojmenování stejných kategorií, protože tyto kategorie potom zařazují do svých nových konstrukcí.

Klasifikace jazyků začala už v době, kdy došlo k systematickému zkoumání a porovnávání jednotlivých jazyků a to se stalo ve druhé polovině 19. století a ve století 20. Tehdy vznikly tři základní klasifikační postupy.

1. **Genealogická** nebo také genetická klasifikace jazyků, která seskupuje jazyky do jednotlivých jazykových rodin podle jejich společných vlastností, jež vyplývají ze společného původu těchto jazyků.

2. **Typologická** klasifikace neboli typologie dělí jazyky podle systémově-strukturálních vlastností bez ohledu na to, zda patří ke stejné jazykové rodině. Podle toho, které stránky jazyka si všímáme, rozlišujeme různé druhy typologií např. syntaktickou, morfologickou apod.

3. **Areální** neboli zeměpisná klasifikace třídí jazyky podle vlastností, které vyplývají z jejich zeměpisné polohy.

Při genealogické klasifikaci se vědci přidržují několika základních kritérií. Zejména množiny shodných nebo pravidelně odlišných hlásek na téměř místě téhož slova nebo morfému. Dále mají k dispozici kritérium většiny – např. tatáž hláska na daném místě se vyskytuje ve většině příbuzných jazyků. Posuzují se obvykle takové jazyky, u kterých existují historické doklady a ty pak považují za autoritativní. Také se musejí brát v úvahu fonetická kritéria, zejména pak některé zákony, které už byly stanoveny jako závazné: např. fonetický zákon: když se ve vývoji jazyka nebo nářečí za daných fonetických podmínek mění jedna hláska na jinou, nastává tato změna ve všech slovech daného jazyka, u všech příslušníků daného jazyka a na celém území daného jazyka a to ve vymezeném časovém období.

Při určování společného prajazyka pomáhá také metoda vypracovaná americkými lingvisty M. Swadeshem, R. B. Leesem a C. Gudschinským v letech 1950–1960. Zakládá se na úvaze, že ve slovní zásobě všech jazyků se nalézá tzv. jádro (basic core vocabulary) tj. asi 100–200 slov, které označují elementární věci, činnosti a vztahy a to bez ohledu na stupeň kulturního rozvoje toho kterého národa. Toto jádro se ve vývoji jazyka mění pravidelně a lze proto spočítat, kdy se dva příbuzné jazyky od sebe oddělily, a to podle vzorce:

$$t = \frac{\log c}{2 \log r}$$

kde t je počet let od oddělení jazyků, c je procento shodných zachovaných slov z celkového jádra slovní zásoby, r je 85 tj. procento zachovaných slov za tisíc roků.

Touto metodou se také vědci pokoušeli stanovit dobu, kdy se údajný prajazyk (existoval-li vůbec) rozdělil na japonštinu a korejštinu.

Z nejdůležitějších jazykových rodin lze jmenovat indoevropskou jazykovou rodinu, dále např. jazyky semito-hamitské, africké, austronéské, tibetochínské, altajské, kavkazské a další.

Současná jazykověda rozděluje jazyky podle způsobu spojování morfémů do gramatických tvarů na jazyky analytické (s převládajícími analytickými gramatickými tvary tj. takovými, kde lexikální a gramatická část jsou relativně volně, foneticky nezpodobněné) a syntetické (s převládajícími syntetickými gramatickými tvary neboli jejich lexikální a gramatická část tvoří jeden celistvý fonetický útvar). Z analytických typů slouží jako nejlepší příklad angličtina nebo čínština. Syntetický typ se dále dělí na aglutinační a flexivní. K charakteristice obou typů lze říci, že aglutinační typ (maďarština, turečtina) nemá gramatickou homonymii, nemá gramatickou synonymii, jeho gramatické morfémy mají jeden význam, kdežto flexivní typ (slovanské jazyky) má gramatickou homonymii, má gramatickou synonymii a jeho gramatické morfémy mají více významů. A ještě lze najít mezi oběma typy další rozdíly. V této klasifikaci se také někdy hovoří o polysyntetickém typu jazyka, tj. takovém, ve kterém se gramatické tvary tvoří spojováním dvou plnovýznamových slov do jediného funkčního celku. Takovými jazyky jsou např. některé africké jazyky nebo indonéština.

Jazyky ve svém historickém vývoji nemají pořad stejnou typologickou charakteristiku.

Příkladněj se od flexe k analytismu (jako některé germánské a románské jazyky) nebo k aglutinaci (např. některé novoindícké jazyky). Mnoho jazyků také není ve své typologii zcela jednoznačných. Japonština se řadí mezi jazyky aglutinační s některými méně výraznými syntetickými a izolujícími rysy.

Základní literatura obecné lingvistiky:

- Bloomfield, L.: Language, New York Henry Holt & Co., 1933
 Chafe, W.L.: Meaning and the Structure of Language, Chicago University of Chicago Press 1970
 Chomsky, N.: Syntaktické struktury, Praha Academia 1966
 Čejka, M., Lotko, E.: Jazyk a jazykověda, Úvod do studia pro bohemisty, Praha SPN 1974
 Čermák, Fr.: Jazyk a jazykověda, Pražská imaginace 1997
 Černý, J.: Dějiny lingvistiky, skriptum 4 díly, SPN Praha 1985-1989, knižně - Olomouc, Votobia 1996
 Daneš, F., Hlavsa, Z. a kol.: Větné vzorce v češtině, Praha Academia 1985
 Erhart, A.: Úvod do obecné a srovnávací jazykovědy, Praha SPN 1973
 Givón, T.: On Understanding Grammar, New York Academic Press 1979
 Greenberg, H.: Universals of Language, Cambridge 1963
 Hjelmslev, L.: Jazyk, Praha Academia 1971
 Horecký, J.: Základy jazykovědy, Bratislava Slov. pedagogické nakladatelstvo 1979
 Hrbáček, J.: Úvod do studia jazyka, FF UK Praha 1999
 Kačala, J.: Sloveso a sémantická struktura věty, Bratislava Veda 1989
 Klaus, G.: Síla slova, Praha Mladá fronta 1975
 Krupa, V.: Jednota a variabilita jazyka. Systémový přístup a tzv. exotické jazyky, Bratislava, Veda 1980
 Krupa, V., Genzor, J., Drozdík, L.: Jazyky světa, Bratislava, Obzor 1983
 Lyons, J.: Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge 1968
 Meillet, A.: La méthode comparative en linguistique historique, Paris 1954
 Miko, F.: Text a styl. K problematice literární komunikace, Bratislava, Smena 1970
 Ogdan, C.K., Richards, J.A.: The Meaning of Meaning, London 1923
 O'Grady, W., Dobrovolsky, M., Katamba, F.: Contemporary Linguistics, Longman 1998
 Oliveruš, Z.: Úvod do jazykovědy, Praha SPN 1978
 Ondruš, S., Šabol, J.: Úvod do studia jazykov, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1987
 Palek, B.: Základy obecné jazykovědy, Praha, SPN 1989
 Robins, R.H.: A Short History of Linguistics, London 1969
 Romportl, M.: Základy fonetiky, Praha SPN 1973
 Sapir, E.: Language, New York 1921
 Saussure, F.: Kurz obecné lingvistiky, Praha, Academia 1996
 Sgall, P. a kol.: Úvod do syntaxe a sémantiky, Praha Academia 1986
 Ullmann, S.: The Principles of Semantics, Glasgow 1959
 Whorf, B.: Sprache, Denken, Wirklichkeit, Hamburg 1968
 Widdowson, H.G.: Linguistics, Oxford University Press 1996
 Wittgenstein, L.: Filozofické skitmania, Bratislava, Pravda 1979
 Zimek, R.: Sémantická výstavba věty, Praha SPN 1980

2. Jazyková situace

Japonština je státním a národním jazykem 126 milionů lidí. Je to zhruba desátý jazyk na světě, co do počtu lidí, jež ho užívají, ale jeho užití se omezuje téměř výlučně na japonské ostrovy s několika výjimkami, kterými jsou přistěhovanci v Americe a státníci menšiny Japonců v Koreji a na Tchaj-wanu, kteří tam zůstali po okupaci. Japonsko si nárokuje vysokou jazykovou homogenitu, což je přehnané tvrzení, protože se většinou přehlížejí etnický a jazykově odlišní Ainuové a Okinawané a dále 1 415 136 stálých rezidentů jako jsou Korejci a Číňané, přistěhovanci z jihovýchodní Asie (Filipíny, Indočína) a zahraniční dělníci, zejména z Íránu. Dále stále roste počet obyvatel Jižní Ameriky japonského původu. Tedy idealizované výroky o homogenitě japonského národa nejsou úplně adekvátní, jedná se spíše o zbožné přání japonských nacionalistů a případný vhodný politický argument.

V současné době zakotvila v mnoha jazycích slova japonského původu pro předměty, sporty, zábavy, které nejsou běžné jinde než v Japonsku. Takže pojmy jako sakura, džúúdó, kamikaze, harakiri, karate, aikidó, sumó, karaoke patří do běžného internacionálního slovníku, i když se možná liší přepisem podle výslovnosti v cizlové zemi.

Vzhledem k intenzivnímu rozvoji moderního školství od konce minulého století je dialektová rozříštěnost jazyka částečně překonána užíváním standardního jazyka. Vlivem rozhlasu a televize se prosadil v celém státě jednotný naddialektový jazyk, tzv. standardní japonsština /hódžungo - 標準語 /. Jednotlivé dialekty jsou živé a zejména starší generace dialektem hovoří v běžném denním životě, ale u mladé generace se vyžaduje znalost standardního jazyka.

Nicméně povědomí o poměrně novosti standardního jazyka a pocit, že je třeba působnost neustále prohlubovat a upevňovat, jsou velmi silné jak na straně státních orgánů, tak i v širokých vrstvách obyvatelstva. Projevují se horlivým zájmem o otázky mateřského jazyka a jeho správných forem, potíráním dialektismů ve veřejných projevech, množstvím publikací poučujících o správném používání jazyka, kurzy mateřštiny t.j. standardního jazyka v rozhlasu a v televizi a koneckonců i tím, že tato problematika je velmi oblíbeným konverzačním námětem. Různé formy aktivního zájmu o rozvoj a používání standardního jazyka daly vznik i specifickému japonskému termínu „jazykový život“ /gengo seikacu - 言語生活 /. Tento sociolingvistický termín shrnuje uvedené obecné formy péče o jazyk, zahrnuje však i specificky japonské problémy, jako jsou otázky používání písma, perspektivy jeho dalších reforem, měnící se zdvořilostní systém a pravidla jeho používání. Výše uvedeny

termín posloužil i jako název poměrně oblíbeného populárně naučného časopisu, který vycházel až do r. 1988.

Přes značnou složitost japonského písma, jehož výuce je věnován značný podíl času na nižším i středním stupni školství, uvádějí statistiky 99 procentní gramotnost, což souvisí se snahou udržet mýtus homogeneity a výlučnosti japonštiny. Ve skutečnosti je otázka gramotnosti poněkud složitější, protože v případě japonštiny není vymezen pojem gramotnost. Je gramotný ten, který ovládá obě abecedy a přeepsaný počet 2000 znaků pro běžné použití, nebo je gramotný už i ten, který ovládá obě abecedy a nějaké procento znaků?

Problém zjednodušení písma, v němž se používá souběžně tři soustav: znaků čínského původu, dvou slabičných abeced, odvozených od znaků a souběžně v některých stylech i latinka, je v Japonsku předmětem diskusí od konce minulého století. Tehdejší reformátoři navrhovali latinku nebo některou ze slabičných abeced pro zjednodušení písma. Otázka zjednodušení písma přišla znovu na pořad jednání po druhé světové válce, kdy americký tlak i v otázce jazyka byl velmi silný. Nicméně se podařila jenom reforma písma z let 1947-1950, která vyřadila nebo zjednodušila určitý počet nejsložitějších znaků, omezila počet používaných znaků a snažila se limitovat počet a složitost znaků ve vlastních jménech, což se úplně nepodařilo (v roce 1978 byl počet 1860 vybraných znaků opět rozšířen na 1930 a v roce 1981 na 2100 znaků, z čehož 130 je pro použití ve vlastních jménech, ale tento počet se nedodrжуje).

Složitost písma působila i potíže při konstrukci psacích strojů. Staré psací stroje byly malými příručnými tiskárnami, kde se znaky i symboly pro jednotlivé slabiky abecedy hledaly v tabulce, mechanismus vybíral typy ze zásobníku a po otáčení je vracel zpět na místo. Tento způsob psaní byl velice zdlouhavý, i když po grafické stránce pěkný. Proto se na psacích strojích psala jen ta nejzávažnější úřední sdělení, zatímco veškerá ostatní běžná obchodní korespondence se psala ručně. Tento problém vyřešily počítače, kde softwarové vybavení umožňuje z paměti vybírat znaky a na klávesnici jsou jak symboly japonské abecedy (kdo se naučí prstoklad, používá rovnou slabiky abecedy), tak písmena latinky. Jediná výtka na adresu počítačů spočívá v pasivní znalosti znaků, t.j. uživatel dokáže rozlišit správné znaky na displeji, ale sám je neumí aktivně používat t.j. napsat.

Problém znakového písma souvisí s tzv. šínōjaponskou vrstvou jazyka /kango:漢語/. Jsou to slova jednak ve starších obdobích převzatá z čínštiny a foneticky přizpůsobená japonštině, především však slova podle tohoto vzoru vytvořená v Japonsku, často jako dublety japonských slov. Tato slovní zásoba vytváří v jazyce zvláštní vrstvu, má některé fonetické i gramatické odlišnosti. Rozrostla se zvláště od konce minulého století, kdy naprostá většina

nových slov byla vytvářena jako sinojaponská. Vzhledem k tomu, že nová slova byla vytvořena na základě významové složky znaků, jsou foneticky málo rozlišená a vyznačují se značnou homonymitou. V psaném textu je homonymita grafickou podobou potlačena, což také funguje jako argument proti zrušení znakového písma. Latinkou nebo abecedou psaný text se kvůli vysokému procentu homonymních slov stává nesrozumitelný. Zejména v odborných textech, kde je přesnost velmi důležitá, se vyskytuje až 80 procent sinojaponského lexika. Sinojaponská slova se však používají i v běžné hovorové japonštině, nicméně vzhledem k tomu, že se pocítují jako obtížnější srozumitelná, jejich nadměrné používání je kritizováno. Sinojaponské lexikum je početnější v mužské japonštině a v japonštině odborné. Adekvátní užití sinojaponských slov co do významu i počtu svědčí o vzdělanosti a dobré odborné úrovni mluvčího.

Z jazykových otázek zaujímá jedno z předních míst rovněž problematika přízvuku. Tónový přízvuk je pohyblivý a nepravidelný a jeho umístění je jedním z významných rozlišujících příznaků jednotlivých dialektů. Standardní jazyk vytvořený na základě tokijského dialektu má i přízvuk vycházející z tohoto dialektu. V souvislosti s prosazováním standardního jazyka je přízvuku věnována velká pozornost a jsou vydávány četné slovníky přízvuku standardního jazyka.

Své místo v diskusích o jazyce má také systém zdvořilosti /keigo - 敬語/, který je v japonštině z velké části gramatikalizovaný. Kromě osobního vztahu mezi mluvčími se použitím zdvořilostních tvarů a výrazů vyjadřuje i jejich vzájemné společenské postavení, popřípadě i společenské postavení osob, o kterých je řeč. Společenský aspekt zdvořilostního systému je do značné míry dědictvím složitého hierarchického rozvrstvení společnosti v minulosti a v posledních desetiletích se postupně zjednodušuje. Vytvářejí se tak generační rozdíly v míře užití zdvořilostních prostředků. Tato značná rozkolísanost je pravděpodobně záležitostí přechodnou, než se zjednodušený systém alespoň částečně ustálí. Svůj vliv na japonštinu zřejmě uplatňují i cizí jazyky, zejména angličtina, kde podobný systém zcela chybí. Jestli bude brát i svoji roli potřeba Japonců prosadit svůj jazyk ve větší míře ve světě, ukáže teprve budoucnost.

Do značné míry zůstávají zachovány určité rozdíly mezi „mužskou“ a „ženskou“ japonštinou, spočívající v používání různých osobních zájmen, citoslovců, některých partikulí emfatického typu a také v hojnějším používání zdvořilostních výrazů v řeči „ženské“. I tyto rozdíly jsou však méně výrazné než v minulosti a mladší generace v hovorové řeči rozdíly nerespektuje.

Jazykověda o japonštině:

- Aktuální je problémy japonského jazykoznaní. Otv. redaktor I.F. Vardul'. Moskva, Nauka 1986
- Alpatov, V.M.: Kategorii vežlivosti v sovremennom japonskom jazyke. Moskva, Nauka 1973
- Alpatov, V.M.: Struktura grammatičeskich jediníc v sovremennom japonskom jazyke. Moskva 1979
- Arisaka, H.: Jódai on ín-kó. Tokio, Sanséidó 1955
- Aston, W.G.: A Grammar of the Japanese Written Language. London, Trubner 1877
- Aston, W.G.: A Grammar of the Japanese Spoken Language. London, Trubner 1888
- Bloch, B.: Bernard Bloch on Japanese. New Haven, Yale University Press 1970
- Edwards, E.R.: Nihongo no onseigateki kenkjú. Tokio, Kanseiša kóseikaku, 1969
- Fel'dman, N.I.: Japonskij jazyk. Moskva, Izd. vostočnoj literatury 1960
- Fiala, K.: A Bi-Planic Approach to Japanese Semantics. Generative description of the Post-Predicative Modification. Prague Charles University, 1972
- Gendai kokugo, Tokio, Sanséidó 1977
- Haraguchi, S.: The Tone Patterns of Japanese: An autosegmental theory of tonology. Tokyo, Kaitakusha 1977
- Hašimoto, S.: Džóši džodóši no kenkjú. Tokio, Iwanami, 1969
- Hattori, S.: Onseigaku, Tokio, Iwanami 1951
- Hattori, S.: Nihongo no keitó. Tokio, Iwanami 1959
- Hattori, S. ed.: Ainugo hógen džiten. Tokio, Iwanami 1964
- Hinds, J.: Aspects of Japanese Discourse Structure. Tokyo, Kaitakusha 1976
- Hinds, J., Howard, I. eds.: Problems in Japanese Syntax and Semantics, Tokyo, Kaitakusha, 1978
- Hirai, M., Tokugawa, M.: Hógen kenkjú no subete, Tokio, Šibundó 1969
- Chiba, T.: Research into Characteristics of the Five Japanese Vowels. Yokohama, The Nichibe Press 1930
- Cho Seung-bo: A Phonological Study of Early Modern Japanese. On the Basis of Korean Source - Materials. Stockholm, Almqvist 1970.
- Cholodovič, A.A.: Problemy grammatičeskoj teorii. Leningrad, Nauka 1979
- Ichikawa, S.: English Influence on Japanese. Tokyo, Kenkyuša 1982
- Inoue, K.: A Study of Japanese Syntax. Hague, Nouten 1969
- Ishigaki, K.: Džóši no rekšitekina kenkjú. Tokio, Iwanami 1955
- Issledovanija po japonskom jazyku. Otv. redaktor I.F. Vardul. Moskva, Nauka 1967
- Istoričesko-filologičeskije issledovanija, Moskva, Nauka 1967
- Japanese Generative Grammar. Ed. by Masazoshi Shibatani, New York, Academic Press 1976
- Japanese Language Studies in the Shówa Period. A Guide to Japanese reference and research materials. Ed. by Joseph K. Yamagiwa, Ann Arbor, Univ. of Michigan 1961
- Japonskij jazyk, Moskva, Izd. vostočnoj literatury 1963
- Japonskaja filologija. Otv. red. I.V. Golovnin i V.S. Grivnin. Moskva, Izd. Moskov.univ. 1968
- Japonskoje jazykoznanije (sbornik statej). Otv. red. I.F. Vardul, Moskva, Izd. vostočnoj literatury 1963
- Japonskij lingvističeskij sbornik. Otv. red. A.A. Paškovskij. Moskva, Izd. vostočnoj literatury 1959
- Japonskoje jazykoznanije. Otv. red. I.F. Vardul. Moskva, Nauka 1979
- Jazyk i kul'tura. Novoje v japonskoj filologii. Moskva, Moskovskij universitet 1987
- Kamei, T.: Chinese Borrowings in Prehistoric Japanese. Tokyo, Yoshikawa Kobunkan 1954
- Kawamoto, T.: Nihongo no genjū. Tokio, Kódanša 1980

- Kindaiči, H.: Kokugo on írón, Tokio, Tókjóidó 1967
- Kindaiči, H.: Nihongo akusento jiten. Tokyo, Sanséidó 1968
- Kindaiči, H.: Nihongo on ín no kenkyu, Tokyo, Tokyodo shuppan 1972
- Kokugo no detú. Tadaši kokugo kokudži wo širu tame ni. Tokio 1965
- Kokugo no rekši. Tokio 1957
- Konošima, M.: Kokugo džóši no kenkjú, Tokio, Ófúša 1966
- Kim, Tai Whan: The Portuguese Element in Japanese. A Critical Survey with Glossary. Coimbra, Universidade de Coimbra 1976
- Kolpakči, Je.M.: Morfologija glagola. Moskva 1956
- Kolpakči, Je.M.: Očerki po istorii japonskogo jazyka, Moskva, Izd. Akademii nauk SSSR 1959
- Kuno, S.: Nihon bupó kenkjú, Tokio, Taišúkan 1977
- Kuno, S.: Šin írón bupó kenkjú, Tokio, Taišúkan 1983
- Kuno, S.: Functional Syntax, Chicago: University of Chicago Press 1987
- Kuno, S.: The Structure of the Japanese Language, Cambridge, the MIT Press 1973
- Kuroda, S.-Y. Generative Grammatical Studies in the Japanese Language, Ph.D. dissertation, MIT 1965
- Labov, W.ed.: Locating Language in Time and Space, New York, Academic Press 1980
- Lehmann, W.: A Grammar of Formal Written Japanese, Cambridge. Harvard University Press 1951
- Lehmann, W.Ph., Faust, L.: A Grammar of Formal Written Japanese ... Supplement: Kokuji. By Robert Percival Alexander, Cambridge 1951
- Linguistic Atlas of Japan. Tokyo. The National Language Research Institute, 1966-1974, 6 svazků
- Martin, S.E.: Morphophonemics of Standard Colloquial Japanese, Baltimore 1952
- Martin, S.E.: A Reference Grammar of Japanese, New Haven: Yale University Press 1975
- Martin, S.E.: The Japanese Language Through Time, Yale University Press, 1987
- Miller, R.A.: The Japanese Language, Chicago, The University of Chicago Press 1970
- Murajama, S.: and T.Óbajáš: Nihongo no kigen, Tokio, Kóbundó 1973
- Neverov, S. V.: Obščestvenno-jazykovaja praktika sovremennoj Japonii. Moskva, Nauka 1982
- Nishio, M.: Gengo seikacu no tankjú, Tokio, Iwanami šoten 1970
- Nishio, M.: Gendai kokugo, Tokio, Číkuma šobó, 1966
- Novoje v japonskoj filologii. Moskva, Universitet 1984
- Óhno, S.: The Origin of the Japanese Language. Tokyo, Kokusai bunka šinkokai 1970
- Óno, S.: Džódat kanazukai no kenkjú. Tokio, Iwanami 1953
- Óno, S. Nihongo no kigen. Tokio, Iwanami 1957
- Óno, S. ed.: Nihongo no keitó. Tokio, Šibundó 1980
- Omodaka, H. et al. eds.: Džódaibecu kokugo dajidzen, džódaihen. Tokio, Sanséidó, 1967
- Parker, C.K.: A Dictionary of Japanese compound verbs with an introduction of cultural and linguistic affiliation with the Yangtze-Malaya-Tibetan-Pacific quadrilateral. Tokyo, Maruzen 1939
- Papers in Japanese Linguistics. Ed. by J.V. Neustupný, Melbourne, Monash University 1975
- Paškovskij, A.A.: Slovo v japonskom jazyke, Moskva, Nauka 1980
- Polivanov, E.D.: One of the Japanese-Malayan parallels. Reprinted in Selected Works, compiled by A.A.Leonte 'v. The Hague/Paris, Mouton 1974
- Polivanov, E.D.: Toward work on musical accentuation in Japanese (in connection with Malayan languages). Reprinted in Selected Works, compiled by A.A.Leonte 'v. The Hague/Paris, Mouton 1974
- Refsing, K.: The Ainu Language - The morphology and Syntax of the Shizumai dialect.

- Copenhagen, Aarhus University Press
 Saint-Jacques, B.: Analyse structurale de la syntaxe du japonais moderne. Tokyo. Salesian Press 1966
- Saito, M.: Some Asymmetries in Japanese and Their Theoretical Consequences. Ph.D. dissertation, MIT 1985
- Sansom, G.B.: A Historical Grammar of Japanese. Oxford University Press 1968
- Sansom, G.: A Historical Grammar of Japanese. Oxford Clarendon Press 1928
- Sasaki, Ts.: A Case Grammar of the Standard Japanese Language. An Arbor, 1976
- Shibatani, J.: Japanese Women's Language. New York, Academic Press 1985
- Shibatani, M.: Nihongo no bumseki. Tokio, Taišūkan 1978
- Shibatani, M.: The Language of Japan. Cambridge University Press, Cambridge 1990
- Suzuki, T.: Kotoba to bunka. Tokio, Iwanami 1973
- Suzuki, T.: A Semantic Analysis of present-Day Japanese with Particular Role of Chinese Characters. Tōkyō. The Keiō Institute of Cult. and Linguistic Studies 1963
- Suzuki, T.: Japanese and the Japanese. Words in culture. Tokyo, Kodansha International 1978
- Syromjajnikov, N.A.: Drevnejaponskij jazyk. Moskva, Nauka 1972
- Syromjajnikov, N.A.: Klassičeskij japonskij jazyk. Moskva, Nauka 1983
- Syromjajnikov, N.A.: Razvitiije novojaponskogo jazyka. Moskva, Nauka 1978
- Syromjajnikov, N.A.: Sistema vremen v novojaponskom jazyke. Moskva, Nauka 1971
- Syromjajnikov, N.A.: Stanovlenije novojaponskogo jazyka. Moskva, Nauka 1955
- Syromjajnikov, N.A.: The Ancient Japanese Language. Moscow, Nauka 1981
- Ikeda, T.: Classical Japanese Grammar. Tokyo, Toho Gakkai 1975
- Tanakadate, E.: Japanese Writing and the Romaji Movement. London, The Eastern Press 1920
- Teramura, H.: An Introduction to the Structure of Japanese. Osaka 1973, 3 svazky
- Tódžó, M.: Horšū seibu no hōgen, Tokio 1934
- Tujimura, N.: An Introduction to Japanese Linguistics. Blackwell Publishers, 1996
- Vance, T.: An Introduction to Japanese Phonology. Albany State University of New York Press 1987
- Vardul, I. F.: Očerki potencial'nogo sintaksisa japonskogo jazyka. Moskva, Nauka 1964
- Voprosy japonskogo jazyka. Otv. red. I.F. Vardul, Moskva, Nauka 1971
- Voprosy japonskoj filologii. Moskva, Izd. Moskovskogo Universiteta, 1970, 1971, 1973, 1975
- Yamada, Y.: Nippon bunpōron. Tokio, Hōbunkan 1908
- Yoshitake, S.: The Phonetic System of Ancient Japanese. London, The Royal Asiatic Society 1934

3. Genealogická a typologická charakteristika japonštiny

Příbuznost japonštiny s jinými jazyky a příslušnost k některé širší jazykové rodině není dostatečně prokázána, a proto v obecných encyklopediích bývá japonština označována za jazyk izolovaný stejně jako korejština. V posledních desetiletích bylo formulováno několik teorií o příbuznosti japonštiny a tyto teorie byly podloženy různými důkazy, ale zatím ještě naprosto přesvědčivě nezvítězila žádná z těchto teorií.

Jedna teorie se zabývá příslušností japonštiny k altajské, širěji uralo-altajské jazykové rodině, do níž patří jazyky turecké, mongolské a tunguzské či mandžuské. Hlavními znaky této jazykové rodiny jsou: aglutinace, absence hlásky „R“ v násloví, vokální harmonie (přízpůsobení samohlásek suffixu samohláskovému typu kmene slova), umístění slovesa na konci věty (tzv. SOV – podmět, předmět, sloveso). Japonština vykazuje všechny tyto příznaky až na vokální harmonii, pro niž byly v dochovaných materiálech zjištěny jen slabé náznaky. V nejstarší doložené vrstvě japonštiny z 8. stol.n.l. bylo rozlišováno více samohlásek než v období pozdějších. Některé kombinací možnosti hlásek lze považovat za náznak vokální harmonie. Uvedená kombinací omezení se však týkají pouze kořene slov a nikoliv vztahu kmene a suffixu, jak je to pro altajskou vokální harmonii charakteristické. Srovnáním s altajskými jazyky se však zatím nepodařilo zjistit význačné korespondence slovních kořenů s některou jejich skupinou. Při pokusech o rekonstrukci altajského prajazyka (teoretického základu této jazykové rodiny) byly zjištěny určité korespondence s různými jazyky různých skupin. Z toho pak byla vyvozena domněnka, že japonština představuje zvláštní podskupinu altajských jazyků, která se oddělila od předpokládaného prajazyka ještě před diferenciací na další skupiny a dále se pak vyvíjela nezávisle.

Jiná teorie, která nepřímou souvisí se snahou dokázat příbuznost japonštiny s altajskými jazyky je teorie o příbuznosti korejštiny a japonštiny poprvé vyslovena již v r. 1717 Araiem Hakusekim a v roce 1781 Fudžii Teikanem a zpracovávaná různými lingvisty, v Japonsku např. Kanazawou Sōzaburōem (The Common Origin of the Japanese and Korean Language, 1910), později např. S.M.Martinem. Četné podobnosti mezi oběma jazyky byly skutečně nalezeny (viz R.A.Miller: The Japanese Language, Tuttle Comp. 1980 str. 63), ale vzhledem k úzkým kontaktům mezi Japonskem a Koreou nelze dokázat, zda se nejedná o výpůjčky z jednoho jazyka do druhého. Za předpokladu, že lze nalézt 200 slov podle Swadeshovy nomenklatury, které nebudeme pokládat za výpůjčky, ale za skutečně existující díky původního prajazyka společného korejštině i japonštině, potom podle glottochronologického vzorce můžeme dospět k výsledku, že korejština a japonština se oddělily zhruba před 4 632

roky s odchylkou plus minus 379 let. Na tomto výpočtu je zajímavé jeho srovnání s datací archeologických nálezů v prefektuře Čiba. Starší předmětů z těchto nalezišť (mušlové hromady) bylo uhlíkovou metodou stanoveno na zhruba 4526 let plus minus 200 a 4513 let plus minus 300 let, t.j. asi střední část období džómon. To znamená, že i když možná neexistoval společný prajazyk, kontakty mezi Koreou a Japonskem v tomto období byly velmi silné.

Na první pohled i poslech jsou si v japonštině a korejštině nejbližší sinojaponské a sino-korejské vrstvy. Ty však nelze brát v úvahu z hlediska příbuznosti, protože jsou to jenom znakové výpůjčky a čínština, z níž jsou tyto výpůjčky převzaty, vykazuje zcela jinou charakteristiku.

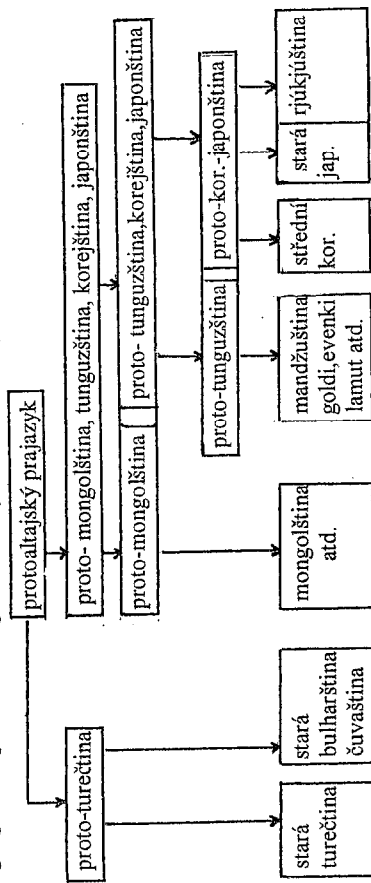
Mezi japonštinou a korejštinou lze najít řadu analogií v syntaxi a také morfologii substantiva i slovesa, kde analogické jevy jsou v korejštině vesměs složitější i ve srovnání se starší japonštinou.

Otázka příbuznosti japonštiny a korejštiny souvisí s otázkou podoby altajského prvků v obou jazycích. Východní charakteristik uraloaltajských jazyků podal už v roce 1908 lingvista Fudžioka Kacudži (1872-1935). Ještě dnes se následujících 14 typologických charakteristik bere za základ dalších diskusí.

- v následovní se nevyskytují shluky souhlásek
- v následovní se nevyskytuje hláska „r“
- vokální harmonie
- neexistence členů
- nerozlišení rodu gramaticky
- ohesnost slovesa vyjádřena sufixy
- velká různorodost slovesných zakončení
- pádové vztahy jsou vyjádřeny partikulemi za substantivem
- užití postpozitivních výrazů místo předložek
- pro vyjádření vlastnictví se užívá slovesa „být“ nikoliv „mít“
- stupňování se děje porovnáním
- v tázácích větách se označení otázky klade až na konec věty
- spojky nejsou užity příliš často
- řízený člen stojí vždy před členem řídicím a předmět předchází slovesu

Korejština vykazuje tytéž nejobecnější altajské rysy jako japonština, navíc byly ve starším jazyce zjištěny zřetelné pozůstatky vokální harmonie. Na základě určitých hláskových korespondencí, byť ne zcela jednoznačných, považují někteří badatelé korejštinu za jazyk přímárně altajský, blízký tunguzsko-mandžuské větvi. Vzhledem k uvedenému vzdálenější altajské souvislosti japonštiny lze uvažovat i o předpokládaném altajském prajazyku.

Možná vývojová cesta by mohla podle R.I.Millera vypadat asi následovně (M.Shibatani: The Languages of Japan. Cambridge University Press, Cambridge 1990)

Jiná z teorií je založena na charakteristické otevřenosti japonské slabiky a její skladby pozůstávající ze souhlásky a samohlásky bez souhláskových skupin. To vedlo k předpokladu, že japonština může mít vztah k jazykům polynéským (někdy označované jako jazyky austronéské -- indonéština, tagalog). Charakteristické rysy austronéských jazyků shrnul už v roce 1924 Polivanov (M.Shibatani: The Languages of Japan, Cambridge University Press, Cambridge 1990):

- typická dvojslabičnost lexikálních morfémů (kata,naka,atd.) a jednoslabičnost formujícího morfému
- existence (a to japonštinu odlišuje od altajských jazyků, kde se zásadně užívají jen sufixy) prefixů v některých případech, což je důkaz pro austronéský vliv
- morfologická funkce reduplikace (i když ne stoprocentní) v nejstarší vrstvě jazyka
- jednoduchost samohláskového systému a neexistence vokální harmonie
- tónový přízvuk
- otevřené slabiky jsou pro jazyk typické
- téměř zcela idenitický jednoduchý souhláskový systém a podobný vývoj
- neúčast rtů při výslovnosti některých hlásek
- sekundární povaha některých párových znělých hlásek (b, d)

Jednu z teorií o původu Japonců vypracoval Hamihara Kazuo (Japan Review, 1991, 2:1-33)). Jeho model obydlování japonského souostroví se zabývá možností, že etnikum přišlo z jihovýchodní Asie v mladším paleolitu a v neolitickém období džómon obývala ostrovy tato migrační vlna. Další migrační vlna přišla v období jajo i později a obě etnika se postupně mísila. První diskuse na téma určení původu japonského etnika se konala na konci 19. století, kdy už byla provedena některá antropologická měření kostér z vykopávek. Teorii o dvou migračních vlnách lze podpořit i předělem mezi východními a západními dialekty, rozdíly v oblékání, ve vzorech na keramice, lišícím se typem ohnišť v době džómon a potom

některých slovech ještě dokládá korejský mezistupeň. Ani tato teorie nebyla přijata vědeckým světem.

Jediným zřejmelně příbuzným jazykem japonštiny je jazyk souostroví Rjúkjú (Okinawa). Vykazuje dostatečné množství shod, aby bylo možno soudit, že oba jazyky mají společný původ. Souostroví bylo od 7. století známo jako království, které si dlouhou dobu zachovávalo relativní samostatnost jak vůči Číně, tak vůči Japonsku udržující styky s oběma zeměmi. V 70. letech 19. století bylo připojeno k Japonsku. Nejstarší památky pocházejí ze 16. století, podrobněji byl tento jazyk studován od konce 19. století. Ve 20. letech se hojně diskutovalo o tom, zda jde o jazyk příbuzný nebo dialekt japonštiny. V současné době je považován za zvláštní skupinu dialektů. Na Okinawě se prosazuje jazyková politika užívání standardní japonštiny, aby byla posílena přináležitost Okinawy k Japonsku.

Shmeme-li dosavadní probrané i jenom naznačené teorie, bude přehled vypadat asi následovně:

1. Teorie spojující japonštinu se severní oblastí
  - a. uralo-altajské
  - b. korejské
2. Teorie spojující japonštinu s jižní oblastí
  - a. rjúkjúské souostroví
  - b. malajsko-polynéské, austronéské jazyky
  - c. tibeto-barmské jazyky
3. Hypotézy předpokládající austronéský substrát a altajský superstrát
4. Hypotézy pokládající japonštinu za austronésko-altajský hybrid, kde nelze mluvit o původním substrátu

To jsou tedy hypotézy, které se dnes přijímají jako diskutovatelné na rozdíl od hypotéz, které jsou podloženy jen náhodnými shodami, na jejichž základech jsou vyslovovány nepřijatelné teorie např. o příbuznosti japonštiny a indoevropských jazyků apod.

Typologická charakteristika japonštiny t.j. charakteristika podle převládajícího způsobu tvoření a modifikace slov, zařazuje japonštinu k jazykům aglutinačním. Aglutinační typ se vyznačuje tím, že se modifikace slov vytvářejí postupným připojováním neproměnných sufixů, z nichž každý má pouze jednu funkci. Například japonský slovesný tvar „jomaremašita“ se skládá z kmene joma- s významem číst, k němuž je připojen sufix -re- označující pasivum, dále sufix -maši- označující zdvořilost a konečně sufix -ta označující minulý čas. Celý tvar pak má význam „byl čten“ ve zdvořilém stylu jazyka (mluvnickou osobu japonština nerozlišuje).

v době Jajoi. Liší se dokonce i převážající krevní skupiny, nacházejí se i rozdíly ve stavbě kostry a obličje. Předělová hrana se táhne od Niigaty a Šizuoky k Tojamě a Nagoji. Zhruba se shoduje s linií fossy magny.

Haniharova teorie zapadá do celé řady podobných hypotéz o směšování dvou migračních proudů a je jí možno podpořit i japonskou mytologií, kde jsou rozeznatelné dva okruhy mýtických příběhů, okruh Jamato a okruh Izumo, které byly patrně původně samostatné a teprve později dodatečně propojeny do podoby, jak jsou dnes zaznamenány v souboru mýtů v kronice Kodžiki z 8. stol. Okruh Jamato přitom ukazuje na vztahy směrem jižním a okruh Izumo vykazuje vztahy k pevnině.

Podobnou teorii zastává Nakano Hideičiró, který předpokládá, že dynastie Jamato byla založena kolem 5. století někde v oblasti Kinki nebo na Kjúšú, když si přechozí z pevniny (a tomu odpovídají nejnovější archeologické nálezy v okolí Žluté řeky v Číně z období asi 1000 let př.n.l., kde se jeví nápadná podobnost mezi stavbou zde nalezených lebek a japonských nálezu) podrobili zdejší obyvatelstvo. Takže nejstarší obyvatelé japonského souostroví mohou být rozděleni do několika skupin a to:

- i) Ainuové a obyvatelé jižních částí, kteří jsou pokládáni za nejstarší obyvatele neboli proto-Japonce, kteří patřili k mongoloidní rase
- ii) tzv. vadžin, neboli pěstitelé rýže, kteří přišli do Japonska patrně z jižních oblastí Číny.
- iii) obyvatelé, kteří přišli do dnešního Japonska z oblasti jižních moří – Indočína, Indonésie, později se nazývali Hajato

iv) Korejci, kteří přišli do Japonska ze tří tehdejších korejských království

Tyto teorie se opírají především o antropologická srovnání nalezených kosterních pozůstatků. Studie DNA ukazují, že dnešní obyvatelstvo Japonska má své kořeny v korejské imigraci z let 400-250 př.n.l., nikoliv v původních kmenech, které obývaly Japonsko zhruba před 12 000 lety.

Jednoslabičnost a dvouslabičnost většiny kořenů japonských slov vyvolala hypotézu o vztahu japonštiny k některé předhistorické formě čínštiny nebo k jazykům skupiny tibeto-barmské. Tyto úvahy však zatím nepřetročily úroveň spekulace a nebyly podloženy závažnými materiálovými studiemi.

Další hypotézu vyslovil v 80. letech lingvista Óno Susumu o příbuznosti japonštiny s drávidskými jazyky a to konkrétně s tamilštinou. Srovnává přibližně 240 slov, která podle jeho názoru mohou být příbuzná a dokládá tuto příbuznost ještě zvyky souvisejícími s ročním cyklem a pěstováním rýže (většina jeho vybraných slov se také k tomuto tématu váže). Na

Jako jiné jazyky má i japonská vedle hlavního, určujícího typologického příznaku ještě i další příznaky jiných typů. Je to jednak příznak typu izolujícího, projevujícího se tam, kde se některé modifikace vytvářejí mluvnickou vazbou více méně samostatných slov (např. vyjádření modality nutnosti vazbou jomanakereba narimasen – doslova: neče-li se, nestane se). musí se čist). Dále je to příznak typu polysyntetického, vytvářejícího slova a tvary pouhým přirázováním slovních kořenů a to v sinojaponské vrstvě japonštiny.

Obecné lingvistické a orientalistické časopisy:

- Acta Linguistica, 4x ročně, Academiae Scientiarum Hungaricae, Académiai Kiadó, Hungary
 Acta Orientalia, 3x ročně, Academiae Scientiarum Hungaricae, Akémiai Kiadó, Hungary
 Applied Linguistics – Oxford University Press, zaměřeno na výuku cizích jazyků, problémy bilingvismu
 Archiv Orientální, 4x ročně, ČAV
 Asia Study Newsletter – Association for Asian Studies, Inc.
 Asiatica Venetiana, Rivista del Dipartimento di Studi Indologici ed Estremo Orientali dell'Università Ca' Foscari di Venezia
 Bulletin of the European Association for the Japanese Studies, občasník, European Association for Japanese Studies
 Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, 3x ročně
 Cahiers de Lexicologie, 2x ročně, Revue Internationale de Lexicologie et de Lexicographie Central Asiatic Journal, Wiesbaden
 Čipango (Cahiers d'études japonaises) vydává INALCO – Institut national des langues et civilisations orientales, Paris
 Computers and the Humanities, 4x ročně, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London
 Descriptive and Applied Linguistics, Bulletin of the ICU Summer Institute in Linguistics, občasník, spíše sborník přednášek z letní školy
 Estudos Japoneses, Revista do Centro de Estudos Japoneses da Universidade de Sao Paulo Folia Linguistica, Acta Societatis Linguisticae Europaeae, Mouton/de Gruyter
 Harvard Journal of Asiatic Studies, Harvard Yenching Institute, 2x ročně
 Il Giappone, Roma, Centro di Cultura Italo-Giaponesa, Presso L' Instituto Italiano per il Medio ed estremo Oriente e Instituto Giaponese di Cultura di Roma
 International Journal of the Sociology of Language, Mouton/de Gruyter
 Japanese Literature Today, published by the Japan P.E.N. Club Tokyo
 Journal of Linguistics, 1x ročně 2 díly, published for the Linguistic Association of Great Britain by Cambridge university Press
 Journal of Pragmatics, 1x za 2 měsíce, North-Holland, Amsterdam, interdisciplinární zaměření
 Journal of Phonetics, 4x ročně, ed. M.P.R. Van Den Broecke, Institute of Phonetics, University of Utrecht, The Netherlands
 Journal of the Association of Teachers of Japanese, 2x ročně, University of Wisconsin, USA
 La Linguistique, 2x ročně, Revue de la Société Internationale de Linguistique Fonctionnelle, S.I.L.F.
 Language in Society, Cambridge University Press, ed. Del Hymes, 4x ročně, teoretické a metodologické práce
 Language – Journal of the Linguistic Society of America, 4x ročně, Baltimore, USA

- Language Learning – A Journal of Applied Linguistics published at the University of Michigan, 4x ročně
 Language Problems and Language Planning, 3x ročně, University of Texas Press, politické, sociologické a ekonomické aspekty jazyka
 Language Science, 2x ročně, A World Journal of the Science of Languages, ed. by Fred C.C. Peng, Ph.D. The International Christian University, Tokyo.
 Lingua, International Review of General Linguistics, 3x ročně, Elsevier Science Publishers B.V. North Holland
 Lingua E Stle, 3x ročně, Societa editrice il Mulino Bologna
 Linguistic Analysis. A Research journal devoted to the publication of high quality articles in formal syntax, semantics and phonology. University of Washington, 4x ročně
 Linguistic Inquiry, 4x ročně, MIT Press, Cambridge Massachusetts, věnováno teoretickým problémům lingvistiky
 Linguistics, 6x ročně, Mouton/de Gruyter, Amsterdam, The Netherlands. Interdisciplinary journal of the language sciences.
 Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA) San Diego, California, 4x ročně
 Monumenta Nipponica, 4x ročně, Sophia University, Tokyo
 Papers in Japanese Linguistics – vycházel do r. 1986
 Sociolinguistics, 2x ročně – vycházel do r. 1986
 The Journal of Japanese Studies, 2x ročně, The Association for Asian Studies, University of California Press (dříve Far Eastern Quarterly)
 The Journal of Japanese Studies, University of Washington
 The Journal of the Acoustical Society of America, 1x měsíčně
 The Transactions of the Asiatic Society of Japan
 Theoretical Linguistics, 3 x ročně, Ruhr Universität Bochum
 Voprosy jazykoznanija – RAN, 6x ročně
 Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt Universität zu Berlin Reihe Gesellschaftswissenschaften
 Word – Journal of the International Linguistic Association, 3x ročně
 Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, 3x ročně
 Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikations forschung, Akademie – Verlag, Berlin, 4x ročně